

Biczó András

PhD hallgató

Debreceni Egyetem, Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

BENEDIKT CARPZOV KÉT MŰVE A DEBRECENI LEVÉLTÁRBAN*

Debreceni Jogi Műhely, 2021. évi (XVIII. évfolyam) 3-4 szám (2022. február 15.)

DOI 10.24169/DJM/2021/3-4/1

„omnis homo puniundo [sic?]”¹

Abstract: The Saxon Benedikt Carpzov was considered one of the most illustrious jurists in the early modern period. In the 17th century, Carpzov gained high prestige and authority across Europe, serving as a general reference point for criminal jurisprudence and legal practice. His works – primarily that focused on criminal law – were also applied and referred to by Hungarian courts in the 18th century. The research of Carpzov’s influence on 18th-century Hungarian criminal law as a legal historical phenomenon has not been a fully revealed area. This brief paper tries to make an interesting cultural-historical contribution to the research of the “Carpzovian-effect” in the criminal practice of the Debrecen Magistrates. Fortunately, we can find Carpzov’s two works in good condition in the National Archives of Hungary-Archives of Hajdú-Bihar County. This circumstance provides us unique opportunity to examine these jurisprudential works more profoundly. The Saxon author’s works functioned as “cultural transfers” transmitted foreign legal impacts to Hungarian praxis. The notes, text underlines, and the other types of text highlightings found in these books can enrich and make the research results of analyzing the archival documents of Debrecen criminal procedures more nuanced. This paper is preliminary research, and it establishes the dissection of the notes made in Carpzov’s works. The final goal is to understand how Hungarian judges, prosecutors and advocates interpreted (adapted) the Saxon jurist’s opinions.

Keywords: Benedikt Carpzov, Debrecen, jurisprudence, criminal law

Absztrakt: Jelen tanulmány célja, hogy kultúrtörténeti adalékkal gazdagítson egy a 18. századi magyar büntetőjogtörténet szempontjából fontos kutatási témát. Benedikt Carpzov a 17. századi neves szász jogtudós magyar büntetőjogra gyakorolt hatásának mélyebb feltárása az egyes magyar bírói fórumok esetjogában a 18. századi magyar büntető jogtörténeti kutatások egyik érdekes irányaként határozható meg. Az eddig vizsgált büntetőperanyag alapján Carpzov műveit Debrecen szabad királyi városban is alkalmazták és két munkája fenn is maradt a Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltárában. Jelen kutatás erre a két kötetre (közülük is elsősorban a büntetőjogtörténet szempontjából jelentősebbre) fókuszál, és próbál meg minél több részletet feltárni különösen azzal kapcsolatban, hogy mikor kerülhettek a kötetek Debrecenbe. A művek vizsgálata, a debreceni büntetőperanyag elemzésén túl azért lehet hasznos a „carpzovi hatás” kutatása szempontjából, mert a kötetekben található bejegyzések, aláhúzások és más szöveghímelések vizsgálata segítheti annak megértését, hogy hogyan értelmezték a debreceni jogalkalmazók Carpzov műveit. Jelen írás bevezető tanulmányként a Carpzov-kötetekben található bejegyzések mélyebb vizsgálatát kívánja megalapozni és előkészíteni.

Kulcsszavak: Benedikt Carpzov, Debrecen, jogtudomány, büntetőjog

* A tanulmány elkészítése az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programjai keretében valósult meg.

¹ Az MNL-HBML Lt.sz. 194. alatt található Carpzov-kötet (lásd alább) borítójára kézzel ráírt meglehetősen nehezen olvasható szöveg.

Bevezetés

Jelen rövid írás nem a klasszikus értelemben – a fogalom meglehetősen leszűkített értelmezésében – jogtörténeti szemléletű, hanem alapvetően (jogi) kultúrtörténeti és helytörténeti megközelítést alapul véve, egy a 18. századi magyar büntetőjogtörténet szempontjából lényeges jelenség vizsgálatához szolgál adalékkul.² A 18. századi magyar büntetőjogtörténet vizsgálata során nem lehet teljesen figyelmen kívül hagyni azokat az elsősorban német és osztrák területekről érkező jogi hatásokat, amelyek a vizsgált korszakban különböző csatornákon keresztül beszűrődtek a magyar büntetőjogi gondolkodásba, joggyakorlatba, esetlegesen még a jogalkotásba is.

Erre a jelenségre lehet példaként hozni Benedikt Carpzov személyét és műveit. A 17. század első felében élt neves szász jogtudós az európai koraujkori jogtudomány megkerülhetetlen alakja. Noha Carpzov több jogterület (*Staatsrecht, Strafrecht, Strafprozess, Privatrecht, Civilprozess, Kirchenrecht*) kapcsán is jelentőset alkotott, munkássága leginkább talán a büntetőjogtudomány szempontjából kiemelkedő. Elsősorban a főművének számító, büntetőjogi témájú *Practica nova Imperialis Saxonica rerum criminalium* (a továbbiakban *Practica*) révén közel egy évszázadon keresztül csaknem törvényes tekintéllyel bírt nemcsak a német területeken, de Európa más részein is (Lueder, 1869, p. 430., Pauler, 1869, pp. 25-26.). A szakirodalomban nem véletlenül szoktak rá gyakran „a büntetőjogtudomány megalapítójaként” – „als der Begründer der deutschen Strafrechtswissenschaft” (Schmidt, 1995, p. 157., Hilgendorf, 2019, p. 857.) – hivatkozni. Hatalmas életműve mind a mai napig bőven kínál feldolgozandó anyagot mind a német, mind pedig a külföldi kutatók számára.

A 18. századi magyar büntetőjogtörténet szempontjából Benedikt Carpzov azért bír jelentőséggel, mert műveit a különböző hazai bírói fórumokon a magyar büntetőjoggyakorlatban is alkalmazták (hivatkozták), amint azt a hazai szakirodalomban már több szerző is megerősítette (Pauler, 1869, p. 26., Wlassics, 1894, p. 163., Balogh, 1906, pp. 53. 86., Bónis, 1962, pp. 316-317., MNL-HBML Lt.sz. 3360. [Nagy] p. 121., M. Antalóczy, 2001, pp. 88-89. különös tekintettel a 132. lábjegyzetre., Hagenthurn, 2010, p. 23., Brandl – Tóth, 2016 p. 38.). Azonban még ha el is fogadjuk, hogy Carpzov művei fontos forrását képezték a 18. századi magyar büntetőpraxisnak, ezt – tekintettel a magyar rendi társadalmi viszonyokra, jogrendszerre és a bírósági szervezetrendszerre – nem lehet általános (homogén) jelenségként kezelni. A „carpzovi-hatás” vizsgálata a magyar jogtörténet számára alapvetően azt a feladatot jelöli ki, hogy „mikroszinten” az egyes hazai bíróságok joggyakorlata kapcsán végezzen elemzéseket, és az így kapott eredmények alapján próbálja meg árnyalni a „carpzovi-hatásról”, mint általános jogtörténeti jelenségről a hazai szekunder szakirodalomban eddig meglévő képet. Ezen kutatások során elsősorban azokra a kérdésekre kell lehetséges válaszokat találni, hogy milyen mértékben és milyen jogi problémák kapcsán támaszkodtak a hazai jogalkalmazók Carpzov műveire, illetve hogyan értelmezték (adaptálták) azokat a magyar jogi környezetbe(n).

Ehhez a tágabb kutatási területhez kapcsolódik PhD kutatási témám egyik fontos része is, amelynek keretében Benedikt Carpzov hatását igyekszem minél alaposabban feltárni Debrecen szabad királyi város 18. századi büntető joggyakorlatában. Ehhez a kutatáshoz szeretne kultúrtörténeti adalékkal hozzájárulni ez a tanulmány, amelyben a Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltárában (a továbbiakban MNL-HBML) fennmaradt két Carpzov-kötetet teszem vizsgálat tárgyává. Reményeim szerint jelen írás kellő alapot teremt a két Carpzov-kötetben különbözőféleképpen kiemelt szövegrészek mélyebb elemzésére. Ugyanis a debreceni büntetőperanyag vizsgálatán túl a „carpzovi-hatás” minél alaposabb megértését segítheti elő az idegen jogi hatásokat a debreceni jogalkalmazók számára ténylegesen közvetítő „transzferek” mélyebb elemzése.

1. A kötetek szerzőjéről

A két Carpzov-kötet vizsgálata előtt azonban szerzőjükről mindenképpen érdemes egy rövid – közel sem teljeskörű – életrajzi áttekintést adni. II. (*der Zweete*) vagy ifjabb (*der Jüngere* vagy *filius*) Benedikt Carpzov 1595. május 27-én született Wittenbergben egy neves szász jogtudós-teológus család sarjaként. Már apja I. (*der*

² Ezúton mondok köszönetet a Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltár szakembereinek, Vékonyé Kovács Gabriella levéltári könyvtárosnak és Dr. Kovács Ilona főlevéltárosnak a kutatás során nyújtott segítségükért és folyamatos támogatásukért.

Erste) vagy idősebb (*der Ältere* vagy *senior*) Benedikt Carpzov is nagytekintélyű jogtudós volt, azon túl többek között a wittenbergi egyetem professzora és *Appellationsrichter* Drezdában (lásd DBE Bd. 2. p. 293). A 15 éves Benedikt Carpzov egyik bátyjával, Konraddal (lásd DBE Bd. 2. p. 295.) 1610-ben kezdte meg jogi és filozófiai tanulmányait a wittenbergi egyetemen. 1615-ben Lipcsébe mentek és 1616-ban a két testvér egy évig a lipcsei egyetemen, ezt követően pedig csaknem három évig a jénai egyetemen folytatta tanulmányait. 1618-ban tértek vissza Wittenbergbe, ahol 1619-ben a huszonnégy éves Benediktet bátyjával együtt mindkét jog doktorává (*iuris utriusque doctor*) avatták.

Még ugyanezen év áprilisában közel egy éves *peregrinatio academica* következett, amelynek során Carpzov eljutott Itáliába (Velencébe, Rómába), Franciaországba, Angliába és Németalföldre is. Hazatérését követően 1620-tól a nagytekintélyű szász választófejedelmi *Leipziger Schöffentuhl* (vagy *Schöppenstuhl*) tagja, mint *assessor extraordinarius*, majd 1623-tól *assessor ordinarius*, 1633-tól pedig *senior*. Carpzov életére és jogtudományi munkásságára a *Leipziger Schöffentuhl*-ban ellátott hivatal gyakorolta a legnagyobb hatást, a *Schöffentuhl*-ban betöltött állását 1653-ig majd 1661-től egészen haláláig viselte. Roderich von Stintzing (1884, p. 68-69.) Carpzov írói tevékenységének négy korszakát különítette el, ebből a második periódust (1620-1640) egyértelműen a *Leipziger Schöffentuhl*-ban végzett munka, valamint az ottani *praxis* kutatása és feldolgozása határozta meg. Nem véletlen, hogy számos jelentős műve – köztük az a kettő is, amely az MNL-HBML-ben is megtalálható – éppen ebben a korszakban íródott.

1627-ben Carpzov feleségül vette Regina Cramer von Clausbruchot, akitől öt gyermeke született, első felesége 1637-ben hunyt el. 1636-1639 között a lipcsei *Oberhofgericht assessor* állását is betöltötte. 1639-1645 között választófejedelmi tanácsos (*kurfürstlicher Rat*) és a drezdai *Appellationsgericht assessor*. 1640-ben feleségül vette második feleségét a teológusprofesszor Moritz Burckhard leányát, Catharinát, aki 1651-ben elhunyt. 1644-ben I. János György szász választófejedeleme a drezdai szász választófejedelmi udvari tanács tagjává (*kursächsischer Hofrat*) nevezte ki és engedélyezte, hogy Carpzov családjá is Drezdába költözzön. 1645-1653 között *professor ordinarius*ként dolgozott a lipcsei egyetem jogi fakultásán. 1653-ban I. János György szász választófejedeleme a drezdai titkos tanácsosi kollégium (*Geheimen Rat-Kollegium*) tagjává nevezte ki. 1656-ban II. János György szász választófejedeleme uralkodása kezdetén is megtartotta hivatalát, de végül előrehaladott korára tekintettel engedélyt kapott, hogy visszatérhessen Lipcsébe és elfoglalhassa régi állását a *Schöffentuhl*-ban. Így 1661-ben Lipcsében a *Leipziger Schöffentuhl*-ban folytatta munkáját. 1666. augusztus 30-ról 31-re virradó éjszaka, életének 72. évében hunyt el (vö. Freher, 1688, pp. 1172-1174., Zedler, 1733, p. 1134., Jugler, 1773/1997, pp. 219-222., Stintzing, 1884, pp. 55-61., Jessen, 1994, pp. 30-32., DBE Bd. 2. pp. 293-294.).

2. A Definitiones forenses

Az MNL-HBML-ben található két mű közül az első az eredetileg 1638-ban kiadott *Jurisprudentia Forensis Romano-Saxonica, Secundum Ordinem Constitutionum D. Augusti Electoralis Saxoniae* (a továbbiakban *Definitiones forenses*) című munka 1703-as lipcsei kiadása (MNL-HBML Lt.sz. 193.). A *Definitiones forenses* inkább a „polgári jog” [magánjog] (*Zivilrecht*) és a „polgári eljárásjog” (*Zivilprozessrecht*) szempontjából jelentős alkotás, büntetőjoggal csak röviden foglalkozik. Carpzov ezen munkája lényegében egy – az Ágost (August von Sachsen) szász választófejedeleme által 1572-ben kibocsátott konstitúciókhoz (die kursächsischen Konstitutionen von 1572) készített – kommentárnak tekinthető, amelyben Carpzov az európai jogtudomány szempontjából jelentős módszertani megközelítést alkalmazva a Leipziger Schöffentuhl-nak a konstitúciók rendelkezéseire vonatkozó esetjogát dolgozta fel és foglalta rendszerbe (lásd részletesebben Stintzing, 1884, pp. 84-87.). *Definitiones forenses* 1638 után még több kiadást is megért (Otto, 1997, p. XI-XII., Stintzing, 1884, p. 84. különös tekintettel a 2. lábjegyzetre.), és a műhöz Johannes Heinrich Schröter készített *synopsist*, illetve Goswinus ab Esbach fűzött hozzá két kötetben megjegyzéseket (*notae*) és kiegészítéseket (*additiones*) (Jugler, 1773/1997, p. 228-229., Gundling, 1735, p. 4538., Haubold, 1829, p. 39., Stintzing, 1884, p. 99., Otto, 1997, p. XXI.).

Az a tény, hogy a kötet Debrecen szabad királyi városáé volt, a benne található bejegyzésekből egyértelműen megállapítható. A könyv lelegején a borító belső oldalán kézzel írva „*ICittis Debreczen.*” felirat olvasható, illetve a kötet első oldalán (előcímlap), ahol csak a mű szerzője („*Benedicti Carpzovii, J. U. D.*”) és címe van feltüntetve, a cím („*Definitiones Forenses ad Constitutiones Electorales Saxonicas*”) alatt „*C. D.*” (*Civitas* vagy *Civitatis*)

Debrecen[iensis]) rövidítés található. A mű teljes címét és a bibliográfiai adatokat feltüntetető oldalon (főcímlap) a kiadás helye (*Lipsiae*) felett ugyancsak kézzel írva az „*I. Cittis Debreczen.*” felirat olvasható. Az alábbi rövidítések természetesen mind ugyanazokat a szavakat, *Civitas Debrecen* jelölik, pontosabban *Inclytus Civitatis Debrecen*, azaz „*Tekintetes Debrecen Városának.*” Az *Inclytus Civitatis Debrecen* szöveg magyarul is megtalálható a könyvben, ugyanis a kötet második oldalát díszítő egész oldalas grafika alatt, a kötet kiadónak és a kiadás helyének („*Lipsiae et Francofurti, Sumptibus Iohann Caspari Meyeri et Iacobi Fritschii.*”) feltüntetése mellett kézzel a következő szavakat írták: „*N. Debr. Varosa (...)*”. Mivel a lapnak egy darabja itt hiányzik (a lap jobb sarka le van tépve) így a felirat teljesen biztosan nem határozható meg, de feltételezhető, hogy „*N. [Nemes] Debr. Varosanak*” szöveg volt odaírva, ami az *Inclytus Civitatis Debrecen* magyar megfelelője. Végezetül minden kétséget eloszlat a mű legvégén található bejegyzés: „*Debreczen városáé. ne vidd ell.*” (MNL-HBML Lt.sz. 193. p. 520.).

A mű elején található különös művészi aprólékossággal kidolgozott grafikán a kötet címe olvasható („*Benedictii Carpozovii Jurisprudentia Forensis Romanos Saxonica Definitiones ad Constitutiones Augustae exhibens.*”). Továbbá a képen az 1572-es konstitúciókat kibocsátó, jobb kezében a választófejedelmi hatalmat jelképező díszes kardot (*Kurschwert*) tartó és a német választófejedelmek jellegzetes ünnepi öltözékét (*Kurfürstenornat*) viselő Ágost (*August von Sachsen*) szász választófejedelem mellett a trombitát fúvó Gábel arkangyal és a jobb kezében pallost és kétkarú mérleget tartó, bekötött szemű Justitia látható. A választófejedelem trónusának lábánál Benedikt Carpozov talán egy Múza (feltételezhetően Kalliópé) társaságában éppen a *Definitiones forenses* írja, a kép tetején pedig négy puttó Szászország címerét fogja és föléje koszorút tart. A grafikát a lap alján található szignó („*Job: Jacobus de Sandrati inv: [invenit] del: [delineavit] et sculpsit. Norimbergae.*”) alapján a koraujkori neves német művészdinasztiából származó nürnbergi rézmetsző, műkereskedő és könyvkiadó Johann Jacob von Sandrat (ADB Bd. 30. pp. 358-359., NDB Bd. 22. pp. 425-429.) készítette. Ugyanezen grafika egyébként már a *Definitiones forenses* 1684-es kiadásának elején is megtalálható.

Mivel az eddigi levéltári kutatások alapján az látszik, hogy a debreceni büntetőperekben az MNL-HBML-ben őrzött másik művet, a *Practicát* használták, és mert a *Definitiones forenses* csak kisebb részben foglalkozik büntetőjoggal, ezért – tekintettel a PhD kutatási témára – a továbbiakban a *Practicát* állítom az elemzés fókuszába.

3. A Practica

A másik Carpozov-kötet teljes mértékben büntetőjogi témájú munka és Carpozov talán legnagyobb hatású művének lehet tekinteni (MNL-HBML Lt.sz. 194.). Többek között ez a korabeli büntető anyagi és eljárási joganyagot rendszerezni kívánó mű szerzett Carpozovnak európai hírnevet és fektette le a német büntetőjogtudomány alapjait (lásd többek között Pihlajamäki 2016, pp. 187-190.). A *Practica nova Imerialis Saxonica rerum criminalium* pár évvel a *Definitiones forenses* előtt, 1635-ben jelent meg először Wittenbergben. Ebben a kötetben ugyancsak több bejegyzés utal arra, hogy az MNL-HBML-ben őrzött kötet Debrecen szabad királyi városáé volt. A könyv legelején a borító belső oldalán kézzel írva „*Lrae Raeqz Civitatis Debreczen.*” olvasható, ami feltételezhetően a „*Liberae et Regiae Civitatis Debrecen*” jelenti, azaz „*Debrecen szabad királyi városának.*” A mű első oldalán (előcímlap), ahol csak a szerző („*Benedicti Carpozovii, JCTI*”) és a könyv címe („*Practica Nova Rerum Criminalium Imperialis Saxonica, in tres partes divisia.*”) van feltüntetve, a cím alatt a kézzel írt „*Lib^{ae} ac R^{gae} Cittis Debreczen.*” szöveg olvasható. Továbbá a könyv végén található tárgy és szómutató (*Index rerum et verborum*) részt lezáró „*Finis*” kifejezés alatt is a „*C. D*” rövidítés olvasható, ami feltehetőleg a *Civitas* (vagy *Civitatis*) *Debrecen* szavakat jelöli.

Ellentétben a *Definitiones forenses* MNL-HBML-ben őrzött példányával, ahol a bibliográfiai adatok egyértelműen beazonosíthatók voltak a kötetből, addig a *Practica* esetében ugyanezen adatok megállapítása nem ennyire magától értetődő, mivel a kötet bibliográfiai adatait tartalmazó lap (amelynek az egyik oldala maga a főcímlap) egy darabja hiányzik. A mű első oldalán a „*Lib^{ae} ac R^{gae} Cittis Debreczen.*” bejegyzés alatt az „*ad 1703* [sic]” olvasható, amit egy vonallal áthúztak, azonban a „*Lib^{ae} ac R^{gae} Cittis Debreczen.*” bejegyzés fölött a kézzel írt 1717-es dátum látható. A problémát az okozza, hogy – az eddigi kutatások alapján – a szakirodalomban sem 1703-as, sem pedig 1717-es *Practica* kiadás nem lelhető fel, ezért az állapítható meg, hogy a *Practicának* nincs sem 1703-as, sem pedig 1717-es kiadása (Otto, 1997, p. X-XI.). Ezt bizonyítja több más szerző is, akik bár Otthoz képest a *Practicának* kevesebb kiadását sorolják fel, azonban egyikük sem ír

1703-as vagy 1717-es kiadásról (Jugler, 1773/1997, p. 225-226., Stepf, 1821, p. 39., Kappler, 1838, p. 168., Stintzing, 1884, p. 69. különös tekintettel a 2. lábjegyzetre.).

Igaz ugyan, hogy 1703-ban Friederich Groschuff könyvkereskedőnél egy olyan két reprint munkát is magába foglaló mű is megjelent Lipcsében, amelyben mind a két mű Benedikt Carpzov *Practicájával* foglalkozott (Stolle, 1745, p. 329-330., Gundling, 1735, p. 4540. különös tekintettel az S 100 jelölésű lábjegyzetre.). Az ebben a kötetben található első mű a „*Practicae Novae Imperialis Saxonicae Rerum Criminalium Benedicti Carpzovi Synopsis absoluta*” (a továbbiakban *Synopsis*) reprint kiadása. A *Synopsis* a neves német jogtudós Gottfried Suevus der Ältere – ugyancsak több kiadást megért – munkája (Jöcher, 1751, pp. 929-930.), amely először 1655-ben Lipcsében jelent meg (Jugler, 1773/1997, p. 226., Stintzing, 1884, p. 99., Otto, 1997, p. XXI.). A kötetben található másik mű ugyancsak reprint kiadás, Petrus Bortius holland jogtudós által Carpzov *Practicájához* készített kivonat (*compendium*) (*Practica nova Imperialis Saxonica rerum Criminalium, in partes tres divisa, auctore Benedicto Carpzovio*), amely először 1681-ben jelent meg Hágában (Struve, 1720, p. 437., Jugler, 1773/1997, p. 226., Otto, 1997, p. XXI.). A könyvcímek és a bibliográfiai adatok közötti különbségek alapján azonban nyilvánvaló, hogy az MNL-HBML-ben őrzött könyv nem a Suevus és Bortius munkáit magába foglaló 1703-as lipcsei kötet. Mindenesetre ezen – *Practicához* készített – művek jelentőségét bizonyíthatja, hogy Varga Endre és munkatársai a 17-18. századi úrszéki peranyagok feldolgozása során az eredeti *Practica* szövegén túl Suevus *Synopsis*-át is felhasználták (Varga, 1958, p. 20. különös tekintettel az 50. lábjegyzetre.).

Mivel a *Practica* főcímlapjából hiányzik egy rész, ezért a kiadó neve és a kiadás éve csak részben olvasható. A hiányos bibliográfiai adatokból a kiadás helyén (*Lipsiae*) túl biztosan a következő információk állapíthatók meg: a kiadó nevéből csak a „*Sumtibus Jo. Frideric(...)*”, a kiadási dátumból pedig csak az „*Anno M. DC(...)*” azonosítható. Ezen adatok alapján azonban még nem lehet teljes bizonyossággal beazonosítani, hogy a *Practica* melyik kiadását is őrzik az MNL-HBML-ben. A kiadás helye valamelyest segít a meghatározásban, de biztos válasz nem állapítható meg belőle, mivel a *Practicát* Lipcsében többször is kiadták. A *Jo. Frideric* töredék Johann Friedrich Gleditsch neves lipcsei könyvkiadóra (ADB Bd. 9. pp. 222-223., NDB Bd. 6. pp. 439-440.) utal, aki azonban többször is kiadta Carpzov munkáját Lipcsében. A kiadási évet jelölő *M. DC(...)* ugyancsak nem segít egyértelműen eldönteni a kérdést, mert a lipcsei Gleditsch-féle kiadások között volt olyan, amit a 17. század végén és volt olyan, amit már a 18. század elején adtak ki (Jugler 1773/1997, p. 225., Stepf, 1821, p. 39., Kappler, 1838, p. 168., Stintzing, 1884, p. 69. különös tekintettel a 2. lábjegyzetre., Otto, p. X-XI.).

Végül is azért lehet biztosan megállapítani, hogy az MNL-HBML-ben Carpzov *Practicájának* az 1709-es lipcsei kiadása található meg, mert azon az oldalon (főcímlap), amely a kötet teljes címét és bibliográfiai adatait tartalmazza, az is fel van tüntetve, hogy ez a könyv Carpzov *Practicájának* tizedik kiadása; „*Editio decima, a multis mendis q(...)* Editiones Scatebant vindicatae, et indi(...) ut et rerum verborum inst(...)” (MNL-HBML Lt.sz. 194. [Főcímlap.]). Ez az információ a töredékes bibliográfiai adatokkal már elegendőnek bizonyul a kötet kiadási évének pontos meghatározásához (*Practica Nova Imperialis Saxonica Rerum Criminalium, Sumtibus, Jo. Friderici Gleditsch, Lipsiae, 1709.*). Ez azért fontos eredmény, mert a kiadás dátuma azzal kapcsolatban mindenképpen tájékozódási pontként szolgálhat, hogy melyik évben került a *Practica* a városhoz. Mindezek alapján, ha úgy tekintjük, hogy ez az a példány, amelyet a debreceni magisztrátus is használt ítélezési tevékenysége során, akkor annak kiadási dátuma alapján a *Practicának* mindenképpen 1709 után kellett a városhoz kerülnie.

Lehetséges, hogy a könyv már eleve sérülten érkezett a városba, a kötetben szereplő ~~ad1703~~ jelölés a *Definitiones forenses* akarta jelölni, legalábbis az *ad* prepozíció és az 1703-as dátum erre enged következtetni. Az is elképzelhető, hogy a két könyv együtt érkezett Debrecenbe, vagy legalábbis, mivel szerzőjük azonos volt, és mivel a *Practica* kiadási évét Debrecenben nem tudták megállapítani, ezért később a *Practica* kötethez is az 1703-as kiadási dátumot kapcsolták, mivel a *Definitiones forenses* kiadási dátuma magából a kötetből egyértelműen beazonosítható volt. Ezt a fejtegetést azonban árnyalni látszik az a körülmény, hogy a *Practicában* az ~~ad1703~~ bejegyzést lehúzták, azonban a kötetben ott van az 1717-es dátum, ami – az eddigi vizsgálódás eredményeképpen – biztosan nem a kötet kiadási évére vonatkozik.

Azt a tényt, hogy az 1717-es dátum biztosan mást jelöl, mint a kötet kiadási éve és, hogy a *Practica* kiadási éve ismeretének hiányában a későbbi levéltári rendezés során a *Practicához* is *Definitiones forenses* kiadási évét kapcsolták, a Debrecen szabad királyi város közlevéltárában lévő legrégebbi iratok 1449-1750 közötti időrendi tárgy és névmutatója (a továbbiakban időrendi tárgy és névmutató) is alátámasztja. Ebben a mutatókönyvben

a két Carpzov-kötet az 1703-as dátum alatt szerepel, ami tehát a *Definitiones forenses* kiadási éve (MNL-HBML IV. A. 1021. e. 3. k. p. 18.). Ez az időrendi tárgy és névmutató az egyetlen levéltári dokumentum, amelyre mind a *Definitiones forenses*, mind pedig a *Practica* kötet legelején található hivatkozás. Az időrendi tárgy és névmutatóhoz hozzátartozik még a Debrecen szabad királyi város közlevéltárában fellelhető legrégebbi vegyes iratoknak egy betűrendes tárgy és névmutatója is 1449-1750 között (a továbbiakban betűrendes tárgy és névmutató), amelybe ugyancsak bejegyezték Carpzov szóban forgó munkáit (MNL-HBML IV. A. 1021. e. 2. k. p. 66.). A betűrendes tárgy és névmutatóban felsorolt iratok közül több esetében lehet a debreceni városi tanács (magisztrátus) jegyzőkönyveire való – jegyzőkönyvi dátum, jegyzőkönyvi lapszám és jegyzőkönyvi sorszám szerinti – hivatkozást találni. A Carpzov-kötetek esetében azonban városi tanácsi jegyzőkönyvekre vonatkozó számadatok nincsenek feltüntetve a mutatókönyvben, csupán azt a számot írták melléjük (84.), amely alatt a Carpzov-köteteket (feltételezhetően a levéltári rendezése során) az időrendi tárgy és névmutatóba felvették (az időrendi tárgy és névmutató folyószáma). Ezen körülmény és az, hogy a két Carpzov kötetben az időrendi tárgy és névmutatóra történő hivatkozáson kívül, semmilyen más iratra (elsősorban városi tanácsi jegyzőkönyvre) nem találtam hivatkozást, azt a feltételezést erősítheti (bár ennek bizonyítására nyilvánvalóan további levéltári kutatás szükséges), hogy a két kötetre a városi tanácsi (magisztrátusi) jegyzőkönyvekben nincsen utalás. Ez alapján a feltételezés alapján pedig az is elképzelhető, hogy a kötetek, nem a városi tanács által elrendelt könyvvásárlás nyomán, hanem más (jóval „informálisabb”) úton kerültek a városba. Arról, hogy egy könyv megvásárlására adjon utasítást a városi magisztrátus, M. Antalóczy Ildikó említi azt az esetet, amikor a városi tanács 1741. július 22-én kelt levélben kérte a Pozsonyban tartózkodó városi tanácstagokat, hogy egy új *Corpus Iuris Hungarici* példányt vásároljanak Debrecen számára. (MNL-HBML Lt.sz. 9996. p. 9. különös tekintettel a 13. lábjegyzetre., MNL-HBML IV. A. 1011. m. 4. k. p. 178.)

Hozzá kell azonban tenni, hogy a Debrecen szabad királyi város közlevéltárában lévő legrégebbi vegyes iratok betűrendes, illetve időrendi tárgy és névmutatóinak adatait is óvatosan kell kezelni, ugyanis nem tudjuk, hogy pontosan ki állította össze őket. Az ezen két mutatókönyvben található nyomtatott táblázatok, amelyekbe az egyes iratokat a levéltári rendezés során beírták, 1872-ben Debrecen város nyomdájában készültek. Ez alapján feltételezhető, hogy az időrendi, illetve a betűrendes tárgy és névmutatók 1872-ben vagy valamivel később készülhettek. Jelenleg a Debrecen város titkos levéltárának iratai elnevezésű fondban (MNL-HBML IV. A. 1021.) kialakított Vegyes iratok levéltári állagához (*Acta miscellanea*) (MNL-HBML IV. A. 1021. e.) tartozó mutatókönyveket összeállító személyről az 1918. december 1-vel Debrecen főlevéltárnokának kinevezett Csobán Endre sem tudott biztos adatokkal szolgálni. Csupán azt emelte ki a városi levéltári rendezés során kialakított iratgyűjteményekről a Levéltári Közleményekben közzétett 1928-as ismertetésében (MNL-HBML Lt.sz. 13.617. pp. 8-9. különös tekintettel a 9. lábjegyzetre.), hogy a köteteket rendező személy nem biztos, hogy rendelkezett levéltári ismeretekkel. Ugyanis – amint írja – a levéltári rendezés során ebbe a gyűjteménybe (Debrecen közlevéltárban lévő legrégebbi iratok 1449-1750 között) vegyesen soroltak be kiváltságleveleket, nemesleveleket, valamint kamarai, kancelláriai és helytartótanácsi rendeleteket, jegyzőkönyvi köteteket, *elenchus*okat, indexeket és nyomtatott könyveket (Carpzov két munkáját) is (MNL-HBML Lt.sz. 952. p. 10., Csobán, 1928, p. 213.). Már 1915-ben Csobánéhoz hasonló megállapítást tett – a városi levéltár helyzetét nyolc napon keresztül tanulmányozó (Gazdag, 1985, p. 14.) – Tagányi Károly országos levéltáros is, aki a nyomtatott könyveknek az időrendi tárgy és névmutatóba történő felvétele kapcsán éppen Carpzovius 1704-es (?) *Jurisprudenciáját* (*Definitio forenses*) emelte ki (MNL-HBML Lt.sz. 36. p. 3.). Feltételezhető, hogy a 19. század második felében végzett levéltári rendezés során kerülhettek be a Carpzov-kötetek is Debrecen közlevéltárban lévő legrégebbi iratok 1449-1750 közötti gyűjteményébe, és majd csak az 1960-ban megkezdődő levéltári rendezés után kerültek át jelenlegi helyükre, az MNL-HBML könyvtári állományába (MNL-HBML Lt.sz. 3360. [Módy] p. 220.). Ez utóbbi feltételezést erősítheti az a tény is, hogy a könyvtári katalógus-kártyák, amelyeken a Carpzov-kötetek szerepelnek, 1956 szeptemberében készültek.

A kötet elején található bejegyzésekből egyértelmű, hogy az Debrecen városáé volt. Arról azonban, hogy a *Practica*, hogyan és mikor (milyen körülmények között) kerülhetett a városba, a kötet elején és végén található bejegyzésekből nem sok biztos információ állapítható meg. A mű legvégén azonban három figyelemre méltó kézzel írt bejegyzés olvasható. A *Practica* tárgy és névmutatóját (*Index rerum et verborum*) követő utolsó üres oldalra a következő két bejegyzést írták: „*Prodromus*” és „*Alba Carolina*”. A *prodromus* szó jelentését ebben a kontextusban – vagyis azt, hogy pontosan mit is jelenthet ez a kifejezés a kötet végén – ezidáig még nem

sikerült megnyugtatóan tisztázni. Mivel ennek a *verbum Graecum*nak (πρόδρομος [*pródromos*]) az eredeti jelentése előfutár (Györkösy et al., 1990, p. 887., Finály, 1884/1991, p. 1585.), valószínű, hogy a *prodromus* kifejezést ebben az értelemben a két mű, a *Practica* és *Definitiones forenses* egymáshoz való viszonyának kifejezésére használták. Tehát azt akarták jelölni, hogy a *Practica* korábban keletkezett, mint a *Definitiones forenses*, azaz a *Practica*, mintegy „előfutára volt” a *Definitiones forenses*-nek. A *prodromus* kifejezés azonban nemcsak a korábbi keletkezésre utalhat, ugyanis a két kötet megírása során alkalmazott módszertan és a felhasznált fő forrásbázis is lehetővé teszi, hogy a *Practicát* a *Definitiones forenses* „előfutáraként” értelmezzük. Ez utóbbi megközelítést erősítheti Stintzing azon megállapítása is, miszerint a *Definitiones forenses* negyedik büntetőjogot taglaló része (*pars*) a korábban már megjelent és teljes egészében büntetőjogi témájú *Practica* miatt lett szándékosan rövidebb a *Definitiones forenses* első három – eljárásjogot, magánjogot és hűbérjogot feldolgozó – részéhez képest (Stintzing, 1884, p. 86.).

Az *Alba Carolina* jelentése azonban egyértelműen megállapítható, ugyanis *Alba Carolina* (Károlyfehérvár) Gyulafehérvár (vagy *Alba Iulia [Julia]*) korabeli elnevezése volt. A város új neve onnan eredt, hogy III. Károly 1715 és 1738 között Savoyai Jenő tervei alapján építette újjá a várost. Az alapkövetel is 1715. november 4-re, vagyis az uralkodó névnapjára esett (Zerich, 1859, p. 101.). Tehát az elpusztult Gyulafehérvárat újjáépíttető III. Károly után kapta a város az új Károlyfehérvár nevet, amelyet az 1716. január 14-ére Nagyszébenbe összehívott erdélyi országgyűlésen be is cikkelyeztek (Gaál, 1837, p. 209.). Ez az információ azért is lehet fontos, mert a fönntebbiekben meghatározott kiadási év alapján a *Practicának* mindenképpen 1709 után kellett a városba kerülnie. Az *Alba Carolina* elnevezés 1716-tól Gyulafehérvár hivatalos megjelölése. Noha nem lehet pontosan meghatározni, hogy mikor került a könyvbe ez a bejegyzés, (az is lehetséges, hogy ez csak a kötetnek a városba kerülését követően történt), mégis Gyulafehérvár *Alba Carolina* néven való említése és az, hogy a *Practica* elejére az 1717-es dátumot írták, felvetheti annak a lehetőségét, hogy a mű valóban 1717-ben vagy körülbelül az 1710-es évek végén kerülhetett Gyulafehérvárról Debrecenbe.

A harmadik bejegyzés a kötetben a Kabaji [sic] János név, amit a *Practica* utolsó üres oldalára fektetve írtak a könyvbe. Lehetséges, hogy a könyv Debrecenbe kerülési körülményeinek tisztázása szempontjából jelentőséggel bírhat annak megállapítása, hogy ki lehetett ez a személy. Noha itt is érdemes kiemelni, hogy ezt a bejegyzést a kötetnek a városba kerüléséhez képest jóval később is beírhatták a könyvbe. A 18. század elején a Kabai családnév, bár nem volt túl gyakori, de előfordult Debrecenben (Kováts, 1981, p. 56.). Debrecen város számvevőségének iratai (*Officium rationariae*) (MNL-HBML IV. A. 1013.) közé tartozó hadiadókiivetési könyvekben az 1707, 1710, 1713, 1714, 1716, 1717 és 1721-es években rendszeresen felbukkan egy Kabai János (Johannes Kabay, Kabaj János) nevű lakos, mint a Debrecen város Felső járáshoz tartozó Csapó utcában (*platea*) lakó adózó (MNL-HBML IV. A. 1013. c. 7. k. p. 91. 277., MNL-HBML IV. A. 1013. c. 8. k. p. 104. 139. 295. 388. 448.). Azonban az eddigi kutatás során nem sikerült semmilyen adatot találni arra nézve, hogy Kabai János nevű személy abban az időben viselt volna bármilyen hivatalt Debrecenben, amikor az eddigi feltételezés szerint a *Practica* Debrecenbe került. Ráadásul mivel a könyvbe a Kabai János név mellett semmilyen dátum vagy más bejegyzés nem található, ezért további levéltári kutatást igényel ennek a személynek a beazonosítása.

Összefoglaló

Az eddigi elemzés alapján megállapítható, hogy a Carpzov-kötetek – bár Debrecen városáé voltak – azonban a vizsgált bejegyzések nem nyújtanak elegendő támpontot annak megállapítására, hogy a kötetek, mikor és milyen körülmények között kerülhettek a városba. A *Practica* esetében az feltételezhető – figyelembe véve a kötetbe beleírt 1717-es dátumot –, hogy az körülbelül az 1710-es években érkezhetett a városba, noha árnyalja a helyzetet az a tény, hogy az eddigi levéltári kutatások alapján a *Practica*ra történő hivatkozások először csak 1727-ben fordultak elő a debreceni büntetőperek irataiban (MNL-HBML IV. A. 1018. f. 1. d. 1727/2., 1727/3.). Ehhez azonban azt is hozzá kell tenni, hogy a releváns levéltári iratanyag teljes egészében még nem került átvizsgálásra és feltételezhetően a század elejéről a levéltári büntető peranyagnak csak töredéke maradt fenn, vagyis a század első évtizedeiből jóval kevesebb büntetőperirat áll rendelkezésre, mint például az 1740-es vagy az 1750-es évekből. A jelenlegi levéltári iratanyag feldolgozása alapján az látszik, hogy az 1720-as évek végén 1730-as évek elején jelentek meg az első *Practica*ra történő hivatkozások a

debreceni büntetőperek irataiban.

Remélhetőleg a *Practicában* különbözőféleképpen kiemelt szövegrészek mélyebb vizsgálata további információkkal szolgálhat a kötet Debrecenbe kerülésének időpontjáról és körülményeiről, ugyanis a kötet szövegében, illetve tárgy és névmutatójában bizonyos kifejezéseket, szövegrészeket aláhúztak vagy más módon kiemelték. Sajnos ezen szöveghelyek mellett nincs semmilyen támpontul szolgáló dátum vagy név, ezért a levéltári iratanyagban feltárt *Practicára* történő hivatkozásokat és a *Practicában* kiemelt szövegrészeket össze kell hasonlítani egymással. A levéltári iratanyagban elsősorban a debreceni magisztrátus által tett hivatkozásokat kell összevetni a *Practicában* kiemelt szövegrészekkel, mivel jelenleg azt kell feltételezni, hogy ez az a példány, amit a debreceni magisztrátus ítélkezési tevékenysége során használt. Tehát jelen kutatás folytatásaként a fentebb vázolt komparációt kell elvégezni, ami talán magáról a *Practicáról* is többet árul majd el, illetve bizonyíthatja (vagy cáfolhatja) azt a kötet elején található bejegyzések alapján megfogalmazott feltételezést, amely szerint a debreceni magisztrátus ezt a példányt használta ítélkezési tevékenysége során a 18. században.

Felhasznált irodalom

Könyvek

BALOGH Jenő (1906) A büntető perjog tankönyve [Első Füzet]. Budapest, Grill Károly-féle Könyvkiadó-Vállalat. p. 190.

BÓNIS György (1962) Buda és Pest bírósági gyakorlata a török kiűzése után 1686-1708. Budapest, Akadémiai Kiadó. p. 373. ISBN számmal nem rendelkezik

BRANDL Gergely-Tóth G. Péter (szerk.) (2016) Szegedi boszorkányperek 1726-1744 [A magyarországi boszorkányság forrásai. Várostörténeti források 5./Quellen zur Ungarischen Hexerei. Stadthistorische Quellen, 5.]. Budapest – Szeged, Balassi Kiadó – Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára. p. 478. ISBN 978-963-506-979-8

DIE HISTORISCHE COMMISSION BEI DER KÖNIGL. AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN (szerk.) (1890) Allgemeine deutsche Biographie [ADB] Dreißigster Band [v. Rusdorf – Scheller]. Leipzig, Verlag von Duncker & Humblot. p. 796.

DIE HISTORISCHE COMMISSION BEI DER KÖNIGL. AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN (szerk.) (1879) Allgemeine deutsche Biographie [ADB] Neunter Band [Geringswald – Gruber]. Leipzig, Verlag von Duncker & Humblot. p. 796.

FINÁLY Henrik (1884/1991) A latin nyelv szótára – A kútfőkből a legjobb és legújabb szótárirodalomra támaszkodva. Budapest, Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda/Editio Musica. p. 2134. ISBN 963-330-703-1

FREHER Paul (1688) Theatrum virorum eruditione singulari clarorum tomus posterior. Noribergae, Impensis Johannis Hofmanni, v Typis Haeredum Andreae Knorzii. p. 1562.

GAÁL László (1837) Az erdelyi diaeták végzéseinek nyomdokai és a' compilata constitutio után költ articulások' kivonatja. Kolo'svárt, Tilsch és fia tulajdona. p. 266.

GUNDLING Nicolaus Hieronymus (1735) Vollständige Historie der Gelahrtheit oder ausführliche Discourse [Dritter Theil in sich enthaltende Die Historiam Literariam Sec. XVII.]. Franckfurt und Leipzig, Bey Wolfgang Ludwig Spring. p. 4874.

GYÖRKÖSY Alajos, Kapitánffy István, Tegyei Imre (szerk.) (1990) Ógörög-magyar szótár. Budapest, Akadémiai Kiadó. p. 1240. ISBN 963-05-3861-X

HAGENTHURN Endre (szerk.) (2010) Segesvári boszorkányperek – Schässburger Hexenprozesse [A magyarországi boszorkányság forrásai/Quellen zur Ungarischen Hexerei. Várostörténeti források 2./Stadthistorische Quellen, 2.]. Budapest, Balassi Kiadó. p. 279. ISBN 978-963-506-811-1

HAUBOLD Christian Gottlieb (1829) Lehrbuch des königlich-Sächsischen Privatrechts [Zweite vermehrte

Ausgabe]. Leipzig, Hahn'schen Verlags-Buchhandlung. p. 600.

HOCKERTS Hans Günter (szerk.) (2005) Neue deutsche Biographie [NDB] Zweiundzwanzigster Band [Rohmer – Schinkel]. Berlin, Duncker & Humblot GmbH. p. 816. ISBN 3-428-00181-8

JÖCHER Christian Gottlieb (szerk.) (1751) Allgemeines Gelerhten-Lexicon, Darinne die Gelehrten aller Stände sowohl männ- als weiblichen Geschlechts, welche vom Anfange der Welt bis auf iletzige Zeit gelebt, und sich der gelehrten Welt bekannt gemacht, Nach ihrer Geburt, Leben, merckwürdigen Geschichten, Absterben und Schrifften aus den glaubwürdigsten Scriebenten in alphabetischer Ordnung beschrieben werden. Vierter Theil. S – Z. Leipzig, in Johann Friedrich Gleditschens Buchhandlung. p. 2250.

KAPPLER Friedrich (1838) Handbuch der Literatur des Criminalrechts und dessen philosophischer und medizinischer Hilfswissenschaften; für Rechtsgelehrte, Psychologen und gerichtliche Aerzte. Stuttgart, J. Scheible's Buchhandlung. p. 1218.

M. ANTALÓCZY Ildikó (2001) Bűnözés és büntetés Debrecenben a XVIII. század közepén. Debrecen, Csokonai Kiadó. p. 255. ISBN 963-260-157-2

PAULER Tivadar (1869) Büntetőjogtan, I. Kötet, Bevezetés, Anyagi Büntetőjog Altalános Része [Második javított és bővített kiadás]. Pest, Kiadja Pfeifer Ferdinand. p. 333.

SCHMIDT Eberhard (1995) Einführung in die Geschichte der deutschen Strafrechtspflege [unveränderter Nachdruck der dritte Auflage]. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht. p. 481. ISBN 3-525-18115-9

STEPF Johann Heinrich (1821) Gallerie aller juridischen Autoren von der ältesten bis auf die jetzige Zeit mit ihren verzüglichsten Schriften nach alphabetischer Ordnung [Zweiter Band Von E bis C]. Leipzig, bei Wilhelm Lauffer. p. 308.

STINTZING Roderich von (1884) Geschichte der Deutschen Rechtswissenschaft [Neuere Zeit, Achtzehnter Band, Zweite Abtheilung]. München & Leipzig, Druck und Verlag von R. Oldenbourg. p. 290.

STOLBERG-WERNIGERODE Otto zu et al. (szerk.) (1964) Neue deutsche Biographie [NDB] Sechster Band [Gaál – Grasmann]. Berlin, Duncker & Humblot. p. 783. ISBN 3-428-00187-7

STOLLE Gottlieb (1745) Anleitung zur Historie der juristischen Gelahrheit, Nebst einer ausführlichen Nachricht, von des seel. Verfassers Leben und Schrifften, mit einer Vorrede von dem Werth und Nutzen der Deductionen. Jena, In Verlegung Johann Meyers seel. Erben. p. 648.

STRUVE Burkhard Gotthelf (1720) Bibliotheca iuris selecta secundum ordinem litterarium disposita atque ad singulas iuris partes directa accessit selectissima bibliotheca iuris studiosorum atque index auctorum et materiarum [Editio Quinta]. Ienae, Apud Ernestum Claudium Bailliar. p. 931.

VARGA Endre (szerk.) (1958) Úriszék – XVI–XVII. századi perszövegek [Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 5.]. Budapest, Akadémiai Kiadó. p. 1104.

VIERHAUS Rudolf (2005) Deutsche Biographische Enzyklopädie (DBE) [2., überarbeitete und erweiterte Ausgabe] Band 2 Brann – Einslin. München, K. G. Saur Verlag GmbH. p. 894. ISBN-10: 3-598-25032-0 (Band 2) <https://doi.org/10.1515/9783110946567>

ZEDLER Johann Heinrich (1733) Grosses vollständiges Universal Lexicon Aller Wissenschaften und Künste, Welche bißhero durch menschlichen Verstand und Witz erfunden und verbessert worden [Fünfter Band C-Ch]. Halle und Leipzig, Verlegts Johann Heinrich Zedler. p. 2312.

Könyvrészletek

HILGENDORF Eric, (2019) Die deutsche Strafrechtswissenschaft der Gegenwart. In: HILGENDORF Eric – HANS Kudlich – BRIAN Valerius (szerk.) Handbuch des Strafrechts Band 1 [Grundlagen des Strafrechts]. Heidelberg, C. F. Müller GmbH. p. 853-895. ISBN 978-3-8114-9001-7

JUGLER Johann Friedrich (1773/1997) Benedict Carpzov, der zweite. In: SCHILD Wolfgang (szerk.) Benedikt Carpzov 1595-1666 Werk & Wirken – Gesammelte Aufsätze, Vorträge und Dissertationen zu Carpzov aus drei Jahrhunderten [Bd. 1. 1667-1927.]. Goldbach, Keip Verlag. pp. 219-242. ISBN 3-8051-0474-6

KOVÁTS Zoltán (1981) Népesedési viszonyok. In: RÁCZ István (szerk.) Debrecen története 1693 – 1849 2. Debrecen, Debrecen Megyei Városi Tanács VB. Művelődésügyi Osztály. pp. 15-69. ISBN számmal nem rendelkezik

OTTO Jochen (1997) Verzeichnis der Schriften von Benedikt Carpzov. In: SCHILD Wolfgang (szerk.) Benedikt Carpzov 1595-1666 Werk & Wirken – Gesammelte Aufsätze, Vorträge und Dissertationen zu Carpzov aus drei Jahrhunderten [Bd. 1. 1667-1927.]. Goldbach, Keip Verlag. pp. IX-XXIII. ISBN 3-8051-0474-6

PIHLAJAMÄKI Heikki (2016) *Practica nova imperialis Saxonica rerum criminalium I-III (New Imperial Saxon Practice of Criminal Law) 1635 Benedikt Carzpov. (1595-1666)*. In: DAUCHY Serge et al. (szerk.) *The Formation and Transmission of Western Legal Culture: 150 Books that Made the Law in the Age of Printing*. Switzerland, Springer International Publishing. pp. 187-190. ISBN 978-3-319-45564-8, <https://doi.org/10.1007/978-3-319-45567-9>

WLASSICS Gyula (1894) Ungarn. In: INTERNATIONALEN KRIMINALISTISCHEN VEREINIGUNG (szerk.) *Die Strafgesetzgebung Der Gegenwart in Rechtsvergleichender Darstellung*, [LISZT Franz von (szerk.)] I. Band: *Das Strafrecht der Staaten Europa*. Berlin, Verlag von Otto Liebmann. pp. 162-186.

Periodikák

CSOBÁN Endre (1928) Debrecen sz. kir. város levéltára. Levéltári Közlemények – A M. Kir. Országos Levéltár Folyóirata, 6. évf. 1-4. sz., pp. 204-239.

GAZDAG István (1985) A Hajdú-Bihar megyei Levéltár története. A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Közleményei 21. sz., pp. 5-53. ISSN 0133-8676 ISBN 963-01-6767-0

JESSEN Peter (1994) Benedikt Carpzov – ein sächsischer Jurist und Leipziger Schöffe. In: *Sächsische Justizgeschichte Band 3., Leipzig Stadt der Rechtsprechung, Prozesse, Personen, Gebäude*, [Schriftenreihe des Sächsischen Staatsministeriums der Justiz], pp. 30-52. ISSN számmal nem rendelkezik

LUEDER [Karl?] (1869) Die Ordinarien der Juristenfacultät zu Leipzig, eine Festschrift Gerber's zum Jubiläum Wächters (Schluß). Wissenschaftliche Beilage der Leipziger Zeitung, 83. sz. [Donnerstag, den 14. October], pp. 429-430.

ZERICH Tivadar (1859) Kritikai a károlyfehérvári fölgymnasium 1857/8-i „Tudósítványár”-ra. LONKAY Antal (szerk.) *Tanodai Lapok. Kath. Hetiközlöny mindennemű tan- és nevelő-intézeti igazgatók, tanárok, reál- és néptanodai oktatók, ugyszintén lelkészek, községi tanodai felügyelők, magántanítók s a tanügy és nevelés összes barátainak számára*, 4. évf. 9. sz., pp. 99-102.

A Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltárának (MNL-HBML) dokumentumai

MNL-HBML Lt.sz. [Leltári szám] 36. TAGÁNYI Károly (1915) A városi levéltár rendezése (Folytatás és vége). In: *Debreceni Közlöny*, 12. évf. (I.) 16. füzet, pp. 3-5.

MNL-HBML Lt.sz. [Leltári szám] 193. Benedikt Carpzov (1703) *Definitiones Forenses ad Constitutiones Electorales Saxonicas [Jurisprudentia forensis Romano Saxonica, secundum ordinem constitutionum D. Augusti electoralis Saxon. in partes quatuor divisa]*. Lipsiae, Francofurti, Sumptibus Ioh. Caspari Meyeri & I. Jacobi Fritschii, Apud Thomam Fritschium. p. 520.

MNL-HBML Lt.sz. [Leltári szám] 194. Benedikt Carpzov [A kötet megsérült, ezért a kiadási dátum csak részben olvasható] *Practica nova rerum criminalium Imperialis Saxonica, in tres partes divisa*. Lipsiae, [A kötet megsérült, ezért a kiadó csak részben olvasható]. p. 356.

MNL-HBML Lt.sz. [Leltári szám] 952. CSOBÁN Endre [Kiadási dátum nincs feltüntetve] Debrecen sz. kir. város levéltára [Különnyomat]. Budapest, K. M. Egyetemei Nyomda. pp. 1-36.

MNL-HBML Lt.sz. [Leltári szám] 3360. NAGY Sándor (1972) IV. A. 501-507. A Hajdu kerület levéltára. In: KOMORÓCZY György (szerk.) *A Helytörténetírás Levéltári Forrásai I. 1848-ig (Helytörténeti források 1848-ig a Hajdú-Bihar megyei Levéltárban)* [A Hajdu-Bihar megyei Levéltár Közleményei 3. szám].

Debrecen, a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Támogatásával kiadja a Déri Múzeum Baráti Köre. pp. 99-128.
ISBN számmal nem rendelkezik

MNL-HBML Lt.sz. [Leltári szám] 3360. MÓDY György (1972) IV. A. 1021. Debrecen város titkos levéltárának iratai. In: KOMORÓCZY György (szerk.) A Helytörténetírás Levéltári Forrásai I. 1848-ig (Helytörténeti források 1848-ig a Hajdú-Bihar megyei Levéltárban) [A Hajdu-Bihar megyei Levéltár Közleményei 3. szám]. Debrecen, a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Támogatásával kiadja a Déri Múzeum Baráti Köre. pp. 213-222. ISBN számmal nem rendelkezik

MNL-HBML Lt.sz. [Leltári szám] 9996. M. ANTALÓCZY Ildikó (1998) A debreceni városi bíróság szervezete és működési rendje a XVIII. században. In: Radics Kálmán (szerk.) A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve 25. (XXV.), Debrecen, A Hajdú-Bihar megyei levéltár igazgatója. pp. 5-22. ISSN 0133-8528

MNL-HBML Lt.sz. [Leltári szám] 13.617. KOVÁCS Ilona (2015) „Debrecen város levéltárának gondviselőjévé választván.” – Csobán Endre Debrecen város főlevéltárnoka. In: SZENDINÉ ORVOS Erzsébet (szerk.) Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve 34. (XXXIV.), Debrecen, Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára. pp. 7-31. ISSN 0133-8528

MNL-HBML IV. A. 1011. Debrecen szabad királyi város tanácsának és választott hites közönségének iratai (MNL-HBML IV. A. 1011. m. Fogalmazványok (conceptus))

-MNL-HBML IV. A. 1011. m. 4. k. [kötet – Protocollum conceptum] (1741. január 3. – 1743. december 31.) (Protocollum Concept. De Annis 1741. 42. 43.) p. 1020.

MNL-HBML IV. A. 1013. Debrecen város számvevősege iratai (Officium rationariae) (1603-1847) (-1867) (MNL-HBML IV. A. 1013. c. Hadiadókivetések (Reparatio quanti contributionalis) (1662-1847))

-MNL-HBML IV. A. 1013. c. 7. k. [kötet] (1707/08-1712/13). p. 350.

-MNL-HBML IV. A. 1013. c. 8. k. [kötet] (1713-1723). p. 485.

MNL-HBML IV. A. 1018. Debrecen szabad királyi város törvényszéke iratai (1604-1848) (MNL-HBML IV. A. 1018. f. Büntetőpererek iratai (Processus criminales) (1711-1847))

-MNL-HBML IV. A. 1018. f. 1. d. [doboz – Büntető pertestek] (1711-1775:12)

MNL-HBML IV. A. 1021. Debrecen város titkos levéltára (1295-1919) (MNL-HBML IV. A. 1021. e. Vegyes iratok ((Acta miscellanea) (1449-1773))

-MNL-HBML IV. A. 1021. e. 2. k. [kötet] Debreczen sz. kir. város közlevéltárában lévő legrégebbi iratoknak betűrendes tárgy és névmutatója 1449 től 1775 ig. p. 974.

-MNL-HBML IV. A. 1021. e. 3. k. [kötet] Debreczen sz. kir. város közlevéltárában lévő legrégebbi vegyes iratoknak időrendi tárgy és névmutatója 1449 től 1750 ig. p. 208.